

Др СЛОБОДАН ВУЧЕТИЋ

ПРЕТПОСТАВКЕ ДЕМОКРАТСКОГ ДРУШТВА У НАС

Изградња демократског друштвеног поретка у Југославији очигледно је на самом почетку. У неколико теза скицираћу неке карактеристике нашег актуелног поретка, уз назнаке његових основних мањкавости, што подразумева и захтева низ нових конкретних идеја и пројеката, пре свега уставно правног, економско - социјалног и демократског преображаја. У вези с тим треба указати и на врло неповољне историјске, политичке и друге околности у којима је настао актуелни поредак. У време свеобухватног и темељитог распада целог комунистичког пројекта и праксе у средњој и југоисточној Европи и Совјетском Савезу, наш пројекат политичких и економских реформи био је додатно отежан распадом Југославије, ратом, санкцијама, економском бедом која нас је због тога притисла и која нас и даље притиска. Због тога и сам пројекат друштвене реформе, изражен првенствено у уставима, није могао дати одговарајуће ефекте и бити основа за демократски развој друштва.

Са уставно правног становишта, већ и сама дефиниција наше савезне државе је противречна. Она садржи одреднице унитарне односно федералне и конфедералне државе. Наиме, већ у члану 1. савезног устава каже се да је Југославија суверена држава равноправних република и равноправних грађана. Устав СР Југославије, иако номинално устав федерације, садржи низ изразито конфедералних решења, и то у битним уставним одредбама које се тичу начина избора и конституисања федералне скупштине, њеног система одлучивања, а посебно поступка промене савезног устава. Федерација, такође, три и по године од конституисања савезних органа, још увек није донела више од четвртине закона на основу новог устава. То веома отежава, практично блокира успостављање целокупног новог правног и економског система на простору целе Југославије. Због тога је још увек без већег значаја чињеница да је савезни устав, за разлику од Устава СФРЈ из 1974, успоставио принцип хијерархије прописа у смислу обавезне сагласности републичких устава, закона и других прописа са савезним и одговарајућа овлашћења Савезног уставног суда у том смислу.

С друге стране, Устав Србије, као економски, популационо и територијално изразито надмоћне републике, није усклађен са савезним уставом, иако је прошло три и по године од доношења савезног устава. То битно отежава успостављање не само савезног уставног система него и демократског поретка уопште. Наиме, не могу два устава две суверене државе упоредо егзистирати, а да не долази до великих поремећаја у функционисању државе у правном и демократском смислу. Због огромне несразмере у снази и величини Србије и Црне Горе, због свих тих и других неповољних политичких и правних околности, пре свега због неусклађености Устава Србије са Уставом СРЈ, неизграђеног савезног правног система, долази до политички и правно апсурдне ситуације да у низу виталних области економског, политичког и уопште друштвеног живота доминира воља политичког врха Србије (екстреман пример је спољна политика), иако је то по Уставу СР Југославије искључива надлежност и функција савезне државе. Све је то довело до незабележене уставно правне конфузије и колизије конкурентских уставних и правних система, иза и изнад чега стоје политички и економски интереси и монопол и ауторитарна природа актуелног врха власти у Србији. Због тога федерација за сада не обавља оне функције које јој припадају по савезном уставу, већ оне које не обавља владајући врх Србије. Све док се не оствари пуна усклађеност свих републичких правних аката, почев од устава и закона, са савезним уставом и законима, не може бити говора о првој, елементарној претпоставци правне државе и владавине права. А без тога незамисливо је демократско друштво.

Други комплекс односа и претпоставки демократског преображаја друштва налази се у својинској и економско-социјалној сфери. Елементарне претпоставке за функционисање државе као политичке и економско-социјалне заједнице скоро да и не постоје, или су дате односно остварују се у једном хаотичном и криминализованом друштву, криминализованој економији, у некој врсти организованог хаоса. Тај хаос се, ипак, контролише из врха владајућих кругова, али на начин који има много елемената организованог криминала, ратног профитерства и других видова против - правног богаћења енормних размера. Такозвана својинска трансформација у нас се, на жалост, великим делом изродила у беспримерну пљачку друштвене својине која представља велику економску вредност стварану од стране две генерације у току пола века. С друге стране, врло је наглашено и подржављење друштвене својине, често и у областима које нису прикладне за ту врсту својине. Затим, због рата и санкција практично је суспендовано тржиште. Домаћи индустријски и други капацитети битно су ограничени јер су битно зависни од увоза. Због свега тога, углавном на спекулативној основи, у интересу уских политичких, трговачких и финансијских кругова под стриктним контролом самог врха владајуће државне и страначке елите, пре свега СПС-а и ЈУЛ-а. На основу доминантне финансијске моћи, ти кругови нелегалним односно неформалним каналима битно утичу на креирање политике у области економије, нарочито извоза, увоза, курса динара, кредитне политике и сл. Самим тим, имају и врло велику политичку моћ која је утолико опаснија што није легитимна, није

институционализована, односно није под контролом легалних органа власти, као што су скупштина, влада, судство. Тај ратнопрофитерски и шпекулативни "систем привређивања" се поразно одражава на стварање почетних претпоставки за изградњу демократског друштва. Пре свега, онемогућава изградњу својински плуралистичког друштва, односно трансформацију друштвене својине у друге облике својине у складу са уставом и слободну тржишну утакмицу. Без те битне економске претпоставке не може се изграђивати демократско друштво, адекватан политички, односно страначки плурализам, одговорна власт и правна држава.

Наша "ратна привреда" и њен привилеговани управљачки врх, у директној спрези са најужим државним и партијским врхом, довели су до криминализације економског пословања и на тој основи до формирања једног изузетно богатог слоја грађана и драматичног осиромашења према 95% грађана. Овај нови облик "првобитне акумулације" са друштвеног становишта има најпогубније последице по позицију средњег слоја у коме се налазе креативне интелектуалне снаге друштва, које су доведене у статус социјалног случаја, у ситуацију да се брину о томе како уопште преживети, а не о томе како унапредити своју струку, а тиме економски и други напредак друштва. У исто време, на његову и целокупну судбину друштва и државе пресудно утиче напред поменута капиталистичка "елита" криминализоване привреде и државе, која лицемерно проповеда друштво социјалне правде, демократије и владавине права.

И на крају, кад је реч о економско-социјалном комплексу претпоставки демократског друштва, слажем се са тезом да уставна дефиниција својине, која је дата у једној општој формулацији, без одређивања основног облика својине, није подстицајна за изградњу плуралистичког и демократског друштва. Демократски поредак, у добром смислу те речи, подразумева сасвим јасно уставно и политичко дефинисање основног облика својине око кога и на основу кога ће се конституисати социјалне снаге и слојеви, који ће кроз демократске институције друштва изражавати своје економске, социјалне и политичке интересе. На тој основи, а не на демагошкој социјалној фрази или на националистичком покличу и манипулацији, што се нама догодило, могуће је формирати демократско друштво у савременом смислу, власт учинити легитимном и одговорном, а изборе учинити демократским и сврсисходним. У том смислу је прихватљива теза да би плуралистички демократски поредак у економском и социјалном смислу, на основу искуства светске заједнице, а посебно комунистичке праксе, требало да се заснива на приватној својини као доминантном ослоњу економског поретка. Без ње нема тржишне економије, а без тржишне економије нема конкуренције и нема богатог, а самим тим и независног и просперитетног друштва. Наравно, то уједно подразумева и државу и друштво са врло развијеном контролом пословања, пореском и социјалном политиком и солидарношћу у области здравствене и социјалне заштите, културе и образовања у складу са најбољим социјалдемократским искуствима.

Трећа теза коју бих истакао јесте да нема правне државе и владавине права без демократског друштва. Наиме, није правна држава скуп правних норми које се мање или више доследно спроводе, чак и ако се извршни и

судски органи стриктно држе устава и закона. Јер, устав и закони могу бити само формално демократски у смислу поштовања процедуре њиховог доношења, а суштински антидемократски по својој садржини, по битном ограничењу грађанских слобода и права, по њиховим узурпацијама и гажењу у пракси, по учесталости дискриминације грађана путем изузимања од одговорности припадника уске владајуће елите, и најзад, по таквој неефикасности и спорости у заштити права грађана која их чини практично неостваривим или без практичног ефекта. Те негативне карактеристике "правне државе" у нас су доминантне.

С друге стране, формално демократске процедуре су пречесто предмет злоупотреба. Тако, бирачи односно избори често су изманипулисани, дакле недемократски, па се на тој основи успоставља нелегитимна, недемократска власт. Правна држава мора се ослањати на демократске институције и на демократску јавност, на демократско јавно мњење и слободу штампе. Систем одговорне власти се успоставља разним уставним и политичким механизмима, а у нас се, малтене, све своди на директне ТВ-преносе заседања Скупштине, а и они су недавно суспендовани. Тиме држава и политика владајуће елите практично престају бити изложени јавној контроли и одговорности и прелазе на терен тајне, арканске политике, чије конце и намере не видимо, али на жалост, видимо и осећамо њене погубне ефекте.

Поред већ поменуте демократске традиције, коју практично немамо, и на њој изграђене политичке културе, нашем друштву недостаје и одговарајући ниво опште културе и елементарне политичке писмености. Због тога је претежни део бирачког тела дезоријентисан и поводљив, врло подложан колективистичким еуфоријама и манипулацијама на тој основи, а нарочито национализму и националним вођама. Нашем друштву такође недостају елементарна искуства у области слободе штампе, односно слободе информисања о свим мишљењима која су израз различитих интереса социјалних група, па због тога грађанин и нема објективан увид у реално стање друштва и државе. Зато је он, уместо субјект, објект политике; уместо бирач, гласач. Јер, уставна гаранција слободе штампе, као темељне претпоставке демократског друштва, у пракси је сведена на ниво опште декларације и политичке фразе, не представља нити обезбеђују слободу информисања ради изградње демократског друштва и демократског јавног мњења, већ мање-више средство политичке пропаганде монополитичке владајуће елите. То је врло опасно за демократију у нас која је у повоју. Понашање актуелне власти је у драстичној супротности са Уставом и изричито одређама Закона о јавном информисању да су телевизијски програми нестраначки, да су средства информисања која се финансирају из јавних прихода дужна да јавност обавештавају благовремено и непристрасно, да су доступна свим политички легитимним и релевантним друштвеним чиниоцима, а то су, пре свега, они политички чиниоци који су задобили поверење грађана на изборима и имају статус парламентарне странке. Наравно, то су и научне и стручне институције, разна удружења грађана, све до грађанина као појединца.

Само у условима слободног деловања свих демократских и легитимних друштвених чинилаца и свих грађана на основу пуне слободе штампе и равноправног приступа јавним, посебно државним медијима (пре свега ТВ) могуће је изградити демократску климу, афирмисати слободу мишљења и његовог јавног изражавања и сучељавања са другим различитим мишљењима, нарочито мишљењем владајуће странке. То је пут до демократског јавног мњења као моћног средства против узурпације власти и манипулације грађанима. То је уједно и битна претпоставка изградње правне државе и успостављања владавине права, уставности и законитости и јавне одговорности, првенствено јавних, државних и политичких функционера. Због свега тога и не може бити правне државе и владавине без демократског друштва.

Недостатак напред наведених основних претпоставки демократије учинио је да и сама опозиција, схваћена као легализовано и гарантовано право на друкчије мишљење и право на јавну критику ради успостављања одговорне власти, фактички буде гурнута на маргину друштвене политике. До ове појаве, наравно, највише долази због информативног монопола владајуће коалиције (СПС-ЈУЛ), као и затварања за јавност рада Народне скупштине Србије. То опозиционе партије неминовно све више усмерава на ванинституционалне методе деловања. Ти методи, наравно, нису нелегитимни. Они су сасвим легитимни, укључујући разне митинге и друге јавне протесте, трибине и разне видове опструкције недемократског рада државних органа и сл., - под условом да не пређу у насилно рушење уставног поретка, што ниједна демократска држава не сматра легитимним средством политичке борбе.

На крају бих само поново нагласио велику опасност од неформалних центара моћи који су конституисани у нашој драматичној и хаотичној друштвеној ситуацији, коју сам условно назвао организованим хаосом под контролом врло уских владајућих кругова. Они су изван, односно практично изнад уставних институција. Њихов монопол остварује се у информативној, финансијској, трговачкој и кадровској сфери, као и у потпуној контроли службе државне безбедности, која их штити и "покрива" њихове финансијске махинације и злоупотребе, то јест енормно богаћење на проивзаконит и крајње неморалан начин. Посебно су последњих година енормно нарасле снаге полиције, службе безбедности и тзв. специјалне полицијске снаге које су врло респективна снага у оружаном смислу, у смислу њихове способности да буду ефикасно средство у гушењу социјалних немира и у разрешавању других друштвених или политичких сукоба у циљу очувања актуелне власти. Због свега тога сам песимиста и не верујем да ће наше друштво брзо и лако изаћи са странпутице на пут демократског развоја. При томе, иако немам илузија да научни скупови, попут овога, могу имати већи практични утицај на понашање актуелне власти, верујем да све веће и организоване ангажовање научних установа и интелектуалаца уопште, може бити од великог значаја за утемељење будућег демократског друштва у нас.

